

Unikatowa publikacja encyklopedyczna

ARKADIUSZ WĄSIŃSKI

Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej, Uniwersytet Łódzki*

Artykuł jest recenzją czwartego tomu *Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności (T-Ż)*. Pięć tomów encyklopedii powstało pod redakcją naukową Adama A. Zycha, refleksje końcowe napisała Mirosława Nowak-Dziemianowicz. Podobnie jak pozostałe tomy, również czwarty wydało katowickie Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski (recenzowany tom w 2017 r.).

Zamyśl dzieła, jakim jest pięciotomowa *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, którego pomysłodawcą i redaktorem naukowym jest prof. zw. dr hab. Adam A. Zych, stanowi oryginalną, pierwszą tego typu pozycję wydawniczą podejmującą wieloaspektowo problematykę starzenia się i starości, a także niepełnosprawności wtedy doświadczanej. Biorąc pod uwagę obserwowaną współcześnie fascynację młodością i swoisty jej kult sytuowany w kontrapunkcie do lęku przed starością oraz wypieraniem tego etapu życia z przestrzeni społecznej, inicjatywa prof. Adama Zycha jest wartościowym poznawczo i zarazem ważnym społecznie przedsięwzięciem naukowym. Sprzyja ono podejmowaniu pogłębionej refleksji nad istotą starości rozpatrywanej jako moment zwieńczenia wieloetapowego biegu ludzkiego życia, ale też jako ważny etap rozwoju człowieka dorosłego ukierunkowanego na osiągnięcie dojrzałości osobowej. Należy zauważyć, że publikacja ta wzbudza duże zainteresowanie już od momentu wydania pierwszego tomu. Wskazują na to z jednej

strony liczne recenzje publikowane w czasopismach naukowych, których autorami są często utytułowani badacze specjalizujący się w rozmaitych obszarach problemowych powiązanych ze starością, starzeniem się lub niepełnosprawnością seniorów, a z drugiej bardzo duża ilość informacji na jej temat zamieszczanych w internecie. Uprawniony wydaje się wniosek, że dzieło to koresponduje z ujawniającą się w przestrzeni społecznej potrzebą pogłębionego rozpoznania naukowego omawianej problematyki. Odsłania ono złożony, wielowymiarowy obraz starości rozpatrywany zarówno z perspektywy gerontologicznej, jak i wielu nauk pomocniczych. Znaczenie wspomnianej encyklopedii odczytuję w trzech wymiarach: edukacyjnym, społecznym i praktycznym. W pierwszym stanowi źródło wiedzy gerontologicznej mającej rzetelne podstawy naukowe, wymaganej w programach różnych kierunków studiów i specjalności, jak też kursów, a także szkoleń podejmujących temat starości. W aspekcie społecznym wpisuje się w dyskurs ukierunkowany na pogłębione rozumienie starości przełamujące utrwalone w świadomości społecznej stereotypy. Ponadto zawiera wiele szczegółowych informacji powiązanych z sytuacjami stosowania wiedzy gerontologicznej

*E-mail:arkadiusz.wasinski@uni.lodz.pl

w towarzystwie, współdziałaniu i wspieraniu seniorów w praktyce życia codziennego. Cechą charakterystyczną *Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności* jest rozbudowana warstwa treściowa poszczególnych haseł rzeczowych oraz oryginalna struktura poszczególnych tomów i całego dzieła. Interesujący jest sposób prowadzonej narracji łączącej esencjonalne wyjaśnianie haseł rzeczowych z wieloaspektową, możliwie wyczerpującą ich analizą. Tym samym publikacja jest propozycją skierowaną zarówno do czytelnika mniej zorientowanego w problematyce gerontologicznej, poszukującego krótkich i konkretnych objaśnień w interesujących go zagadnieniach, jak i do czytelnika mającego przygotowanie naukowe a poszukującego specjalistycznej wiedzy. Z kolei na oryginalny charakter struktury publikacji wskazuje pewna asymetria w sposobie uporządkowania pięciu tomów oraz ich struktura wychodząca poza typowo encyklopedyczne rozwiązania edytorskie. Część zasadniczą encyklopedii stanowią cztery tomy, w których zawarto uznane za istotne hasła rzeczowe, natomiast 5. tom pełni funkcję uzupełnienia i rozszerzenia tych treści. Tomy z części zasadniczej zawierają krótkie informacje o autorach, spis haseł, notę końcową redaktora naczelnego, uporządkowane alfabetycznie hasła rzeczowe, a także oceny i opinie oraz refleksje końcowe. Zwłaszcza dwa ostatnie elementy dopełniają zamysł kompozycyjny. Oceny i opinie wielu autorów zaprezentowane w formie fragmentów opublikowanych recenzji encyklopedii zwracają uwagę czytelnika na walory dzieła i przypisywane mu znaczenie. Refleksje końcowe są niespotykaną w wydawnictwach encyklopedycznych formą rozważań naukowych zaproszonych do współpracy profesorów pedagogiki zgromadzonych wokół problematyki starości, starzenia się i niepełnosprawności doświadczanej w wieku senealnym.

Struktura ostatniego tomu jest odmienna od poprzednich. Składają się na nią w warstwie merytorycznej: posłowie, które przygotował profesor Andrzej Kiejna, słowo końcowe, którego autorem jest profesor Jan Szewieczek i zakończenie, pióra doktoranta uniwersytetu w Nantes Yanna Straussa, pod znamienym tytułem *żyć, przeżyć lub dożyć w zakładzie opieki geriatrycznej – postacie bytowania u kresu życia*. Ponadto mamy tutaj suplement obejmujący hasła uzupełniające, bibliografię, wykaz druków i/lub dokumentów urzędowych, netografię i filmografię, spisy autorów, inicjałów, haseł i terminologię kongresową. Tom ten zawiera również CD z elektroniczną wersją encyklopedii. Zastosowane rozwiązanie łączy więc warstwę opisowo-wyjaśniającą w tomach od 1 do 4 z warstwą uzupełniająco-rozszerzającą treści w tomie 5, który tym samym jest również wartościowym dopełnieniem całego dzieła.

Po uwagach o charakterze ogólnym, warto przejść do bardziej szczegółowego odniesienia się do struktury i treści tomu 4. Zawarto w nim ponad 150 haseł przedmiotowych od T do Ż. Obejmują one objaśnienia dotyczące specyfiki: zjawisk i procesów związanych ze starzeniem się człowieka, pogłębiających się deficytów, zaburzeń, dysfunkcji, stanów psychicznych i chorób typowych dla wieku podeszłego, form aktywności edukacyjnej i prozdrowotnej seniorów, testów diagnostycznych stosowanych w profilaktyce i terapii osób starszych, organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów, koncepcji i teorii mających znaczenie dla rozwoju gerontologii. Ważnym elementem tego tomu są krótkie noty biograficzne osób, których działalność rozpoznawana w sferze nauk medycznych, biologicznych, psychologicznych czy społecznych wniosła ważny wkład w rozwój gerontologii. We wspomnianym tomie wyraźnie zarysowuje się konstruktywny sposób odniesienia się wielu autorów do starości jako okresu życia otwierającego człowieka na nowe wyzwania o charakterze

osobotwórczym. Chociaż co prawda nie jest on wolny od różnego rodzaju uciążliwości, trosk i cierpienia związanego ze starzeniem się i stopniową utratą sprawności w wielu sferach, to nie musi być pozbawiony radości ujawniającej się w twórczym kształtowaniu własnej drogi życiowej, dążeniu do mądrości, a także stawania się i spełniania egzystencjalnego zorientowanego na osiągnięcie dojrzałości osobowej. Konstruktywna perspektywa starości odsłania różne aspekty cierpienia związanego ze świadomością stopniowego zbliżania się do kresu życia, a także pokazuje starzenie się jako kontynuację samorozwoju człowieka kierującego się ciekawością świata, pragnieniem działania, odkrywania, tworzenia, wartościowego bycia w relacji z drugim człowiekiem. Prowokuje do spojrzenia na wiek dojrzały w kontekście pięknego starzenia się (urody starości), mądrego, uduchowionego jej doświadczania, afirmatywnego odniesienia się do samego siebie we wszystkich objawach starości oraz zdolności do podmiotowego kierowania własnym życiem. Starzenie się jest wówczas szansą transgresyjnego i transcendentnego przekraczania granic indywidualnie definiowanych słabości i ograniczeń. Staje się bowiem okazją do dynamizowania autokreacji zorientowanej na osiągnięcie dojrzałości osobowej w różnych jej wymiarach i zakresach. Wiele do myślenia dają rozważania zawarte w hasłach: „twórczość w starszym wieku” i „twórczość Starych Mistrzów”. Przywołano w nich koncepcje naukowe analizujące fenomen aktywności twórczej w starości oraz znane fakty historyczne wskazujące na ponadczasową wartość osiągnięć Wielkich Mistrzów – artystów, pisarzy, naukowców, którzy największe swoje dzieła tworzyli właśnie w starszym wieku. Takie rozumienie starości przełamuje zatem stereotypowy, destruktywny obraz i skłania do namysłu nad jej istotą, jako jedynej w swoim rodzaju, równoważnościowego wobec wszystkich poprzednich etapów rozwoju człowieka dorosłego. Interesujące

w tym kontekście są rozbudowane analizy prezentujące przesłanki teoretyczne, zakres i cele tanatopedagogiki oraz tanatopsychologii. Mają one podstawę w antropologicznym założeniu zdolności odniesienia się człowieka do natury własnego istnienia. W myśl tego osoba nie tylko umiera, lecz ma świadomość własnej przemijalności i, co więcej, jest zdolna do indywidualnego traktowania życia w perspektywie nieuchronności śmierci. W procesie (samo)wychowania tanatologicznego rozważa istotę życia i śmierci po to, by dać autentyczną odpowiedź odsłaniającą jej indywidualne rozumienie wartości własnej egzystencji rozpoznawanej w świetle antycypowanego doświadczenia śmierci. W takim samoprzekraczaniu siebie (samotranscendowaniu) człowiek jest w stanie nadać sens własnemu cierpieniu w obliczu nieuchronności śmierci. Co więcej, jest w stanie nadać sens każdemu aktowi umierania. W znaczeniu tanatopedagogicznym ma to istotne znaczenie zarówno w odniesieniu do kształtowania refleksyjnego stosunku do śmierci, jak też przygotowywania się do dojrzałego towarzyszenia drugiemu człowiekowi w sytuacji umierania i przeżywania żałoby po jego śmierci. Takie rozumiejące i sensotwórcze odniesienie się podmiotu do życia w perspektywie śmierci ma podstawowe znaczenie dla uchwycenia wartości własnego istnienia oraz sprzyja osiągnięciu dojrzałości osobowej. Sekwencja takich haseł rzeczowych jak: „telegeriatria”, „telemedycyna”, „telezdrowie” i „teleopieka” eksponuje inne, ważne współcześnie formy wspierania medycznego, edukacyjnego i opiekuńczego seniorów w ich przestrzeni życia. Stosowanie nowoczesnych technologii informatyczno-informacyjnych minimalizuje związane z wymienionymi formami wspierania seniorów niedogodności, które w tradycyjnej formie łączą się z koniecznością przebywania na oddziałach szpitalnych lub wizyt w przychodniach opieki zdrowotnej. Takie zastosowanie nowych technologii minimalizuje

uciążliwości z tym związane i w zasadzie nie zakłóca codziennych aktywności seniorów i tym samym pozwala im na angażowanie się w istotne dla nich wydarzenia rodzinne, towarzyskie, edukacyjne, społeczne czy też zawodowe. Podjęte przez autorów poszczególne hasła rozważania odsłaniają wieloaspektowo pozytywny wkład stosowania nowych technologii w podwyższanie jakości życia seniorów zarówno w sferze korzystania ze świadczeń medycznych (leczenia i rehabilitacji), jak i pozyskiwania wiedzy dotyczącej zdrowego trybu życia i szeroko rozumianej profilaktyki prozdrowotnej. Interesujące są w tym kontekście poddane analizie pierwsze strategie personalizowania tego typu form wsparcia seniorów wdrażane w ostatnich latach w największych polskich aglomeracjach, a także najbardziej zaawansowane modele stosowane w krajach Europy Zachodniej (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania). Nie sposób nie wspomnieć o wyrażnie zaznaczającej się w treści 4. tomu prezentacji sylwetek osób, które swoją działalnością naukowo-badawczą i praktyczną wniosły znaczący wkład w rozwój myśli gerontologicznej. Możliwość zapoznania się z ich biogramami zawodowymi i największymi dokonaniem daje pełniejszy, wieloaspektowy obraz procesu kształtowania się gerontologii i nauk pomocniczych. W tym tomie zamieszczono noty dotyczące wybitnych psychologów, socjologów, pedagogów, biologów, polityków społecznych, ekonomistów, prawników, filozofów, lekarzy (geriatrów, psychiatrów, neurologów, internistów, chirurgów), pisarzy i oczywiście gerontologów, np. Apolinarego Tarnawskiego, Hansa Thomae, Clarka Tibbittsa, Larsa Tornstama, Teodora Tripplina, Barbary Tryfan-Obidzińskiej, Andrzeja Tymowskiego, Pierre'a Vellas, Fritza Verzara, Mariory Warren, Leonarda Wdowiaka, Davida Weschlera, Augusta Weismanna, Carla Wernickego, Kingi Wiśniewskiej-Roszkowskiej, Sergieja Woronowa, Tadeusza Wróblewskiego, Lwa

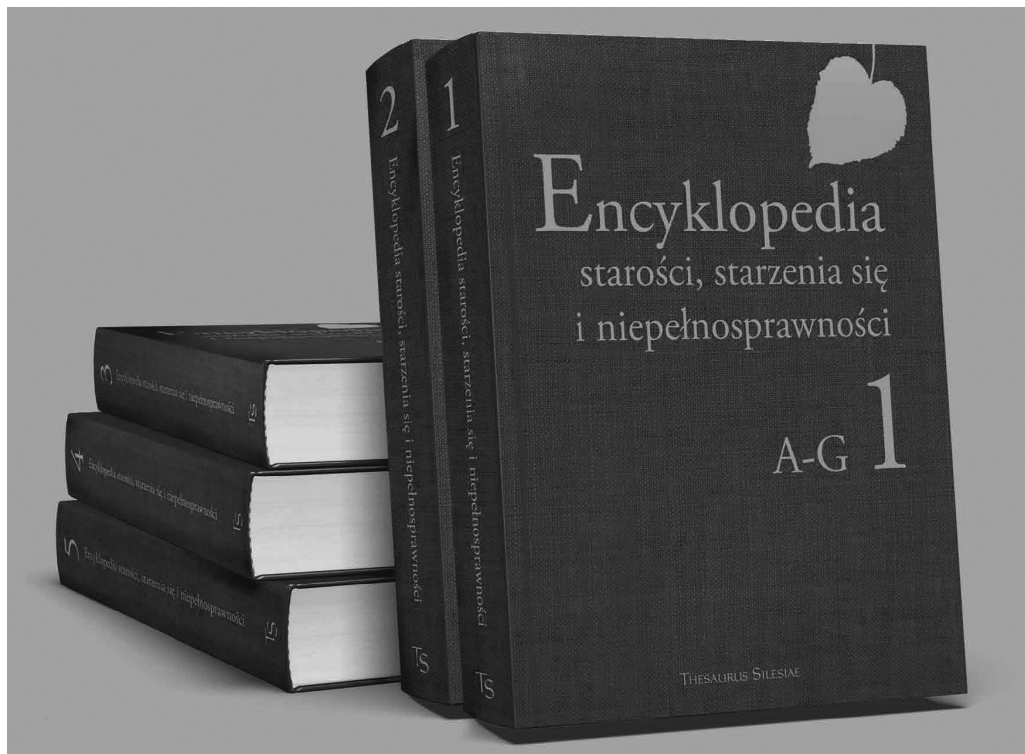
Wygotskiego, Zofii Zarzyckiej czy Bogny Żakowskiej-Wachelko.

Interesującą propozycją spojrzenia wykraczającego poza formułę narracji encyklopedycznej stosowanej w wyjaśnieniach ograniczonych do ramy znaczeniowej konkretnych haseł rzeczowych stanowią rozważania prof. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz zamieszczone w części zatytułowanej „Refleksje końcowe”. Autorka rozpatruje złożony charakter starości i starzenia się w kilku perspektywach: poznawczej, emancypacyjno-krytycznej, wspólnotowej, praktyki życiowej, a także tożsamości narracyjnej. Zwłaszcza ostatnia z wymienionych kategorii skłania do pogłębionego namysłu nad wieloaspektowymi przesłankami odniesienia się współczesnego człowieka do starości i starzenia się. Rozpoznawanie i przeżywanie tego etapu życia zachodzi zarazem w płaszczyźnie indywidualnego uwikłania w realia egzystencji wspólnotowej warunkowanej świadomością własnego w niej zakorzenienia, historii oraz tradycji, jak i podmiotowego doświadczania. Nowak-Dziemianowicz rozpatruje złożony charakter tej kategorii w kontekście kulturowych zagrożeń utożsamianych z wypieraniem starości z przestrzeni rzeczywistości społecznej. Zwraca bowiem uwagę na powszechny charakter zjawiska juwenalizacji reorientującego współczesnego człowieka na niekończące się trwanie mentalne w młodości, niejako deprecjonujące znaczenie dorosłości w jego życiu, której zwieńczeniem jest etap sędziwej dorosłości.

Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności stanowi przedsięwzięcie, które zapewne zgodnie z intencją jej pomysłodawcy i redaktora naukowego, profesora Adama Zycha, stało się rozpoznawalnym społecznie projektem naukowym integrującym przedstawicieli środowiska akademickiego, intelektualistów i praktyków (lekarzy, działaczy, publicystów), dla których problematyka gerontologiczna jest

ważnym obszarem aktywności naukowej, zawodowej czy społecznej. Przedsięwzięcie to łączy we wspólnym twórczym wysiłku profesorów o ugruntowanym autorytecie naukowym, doktorów i rozpoczynających swoją drogę rozwoju naukowego doktorantów z osobami specjalizującymi się zawodowo w pracy z seniorami, a także osobami upowszechniającymi w świadomości

społecznej zagadnienia dotyczące jakości życia człowieka w okresie senioralnym. Wartość publikacji ujawnia się nie tylko w warstwie merytorycznej każdego tomu, ale też w tworzeniu intelektualnej więzi autorów poszczególnych haseł, która w przyszłości może okazać się katalizatorem kolejnych ambitnych, twórczych przedsięwzięć naukowych.

Źródło: materiały prasowe Stowarzyszenia Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski w Katowicach.